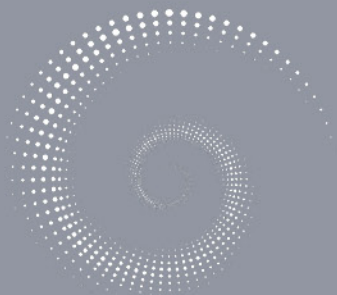

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 85

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΝΑΤΖΗΣ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Δεκέμβριος 2023

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 85

Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, καθώς και οι Υφυπουργοί είναι συλλογικώς υπεύθυνοι για τη γενική πολιτική της Κυβέρνησης και καθένας από αυτούς για τις πράξεις και παραλείψεις της αρμοδιότητάς του, σύμφωνα με τις διατάξεις των νόμων για την ευθύνη των Υπουργών. Σε καμία περίπτωση η έγγραφη ή προφορική εντολή του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν απαλλάσσει τους Υπουργούς και Υφυπουργούς από την ευθύνη τους.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΝΑΤΖΗΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δερβιτσιώτης Α., *Η έννοια της Κυβέρνησης*, 2019· Καλογήρου Ν./Γαλετεσέλλης Π., *Πολιτική και ποινική ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης*, 2009· Καλυβιώτου Μ., *Κοινοβουλευτικός έλεγχος. Συνταγματικό πλαίσιο και όρια*, 2017· Λοβέρδος Α., *Η συλλογική πολιτική λειτουργία του Υπουργικού Συμβουλίου*, Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση 1989· Ο ίδιος, *Κυβέρνηση, συλλογική λειτουργία και πολιτική ευθύνη*, 1991· Μαντζούφας Π., *Η σχέση πολιτικής και ποινικής ευθύνης των μελών της Κυβέρνησης*, ΕφημΔΔ 2009· Παραράς Π., *Corpus III*, 1999, άρθρο 85· Σγουρίτσας Χρ., *Η οργάνωση της Κυβερνήσεως και η κοινοβουλευτική ευθύνη των Υπουργών*, 1931· Σπυρόπουλος Φ., «Άρθρο 85», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης (επιμ.), *Σύνταγμα. Κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2017· Φουντεδάκη Π., *Οι προϋποθέσεις σύστασης εξεταστικής επιτροπής*, Αρμ 1987.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Είδη ευθύνης	4
II. Η πολιτική ευθύνη ως ευθύνη συλλογική και ατομική.....	4
III. Η πολιτική ευθύνη ως ιδιότυπη αντικειμενική ευθύνη	5
IV. Ευθύνη για πράξεις του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	6
V. Οι συνέπειες της πολιτικής ευθύνης.....	7
VI. Ποινική και αστική ευθύνη ως ατομική ευθύνη	8
VII. Οι ρυθμίσεις του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα	8
VIII. Οι ειδικές νομοθετικές διατάξεις για την αστική ευθύνη των Υπουργών.....	9

I. ΕΙΔΗ ΕΥΘΥΝΗΣ

- 1 Το άρθρο 85 Σ., οι ρίζες του οποίου ανατρέχουν στο άρθρο 88 του Συντάγματος του 1927, αποτελεί τη γενική συνταγματική διάταξη για την ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών. Πρόκειται, πάντως, για ευθύνη *πολιτική* και *νομική*, ήτοι *ποινική* και *αστική*. Τα μέλη της Κυβέρνησης και οι Υφυπουργοί δεν έχουν, αντίθετα, *πειθαρχική* ευθύνη δεδομένου ότι βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχίας της εκτελεστικής εξουσίας¹. Η ελλειπτική διατύπωση της συνταγματικής διάταξης δύναται να οδηγήσει σε παρερμηνείες κατά το ότι αναμειγνύονται οι επιμέρους συνιστώσες της², χωρίς να διακρίνονται μεταξύ τους και χωρίς να αποσαφηνίζεται σε ποιες από αυτές αναφέρεται η παραπομπή «*στις διατάξεις των νόμων για την ευθύνη των Υπουργών*». Η αυτοτελής κανονιστική σημασία του άρθρου 85 Σ. είναι, πάντως, εξαιρετικά περιορισμένη, δεδομένου ότι η πολιτική ευθύνη προκύπτει ήδη από την κοινοβουλευτική αρχή³ και η νομική ευθύνη από την αρχή του κράτους δικαίου⁴.

II. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΩΣ ΕΥΘΥΝΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΗ

- 2 Ο όρος «*πολιτική* ευθύνη» αφενός προϋποθέτει την ύπαρξη κυβερνητικής αρμοδιότητας, αφετέρου αποδίδει την αξίωση παραίτησης για τη διαχείριση της κυβερνητικής λειτουργίας, όπως διαπιστώνεται μέσω της άσκησης του κοινοβουλευτικού ελέγχου⁵. Στην πραγματικότητα, για την πολιτική ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών, δεδομένου ότι αυτή ερείδεται ήδη στην κοινοβουλευτική αρχή δεν απαιτείται κατά νομική ακριβολογία ειδική συνταγματική διάταξη. Η πολιτική ευθύνη προϋποθέτει άλλωστε κοινοβουλευτικό πολίτευμα, στο πλαίσιο του οποίου η Κυβέρνηση λογοδοτεί έναντι της Βουλής ενώ δεν νοείται ως αυτοτελής θεσμός σε προεδρικά συστήματα, όπως αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών της

¹ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, β' έκδ., 2020, σελ. 314· Α. Δερβιτσιώτης, *Η έννοια της Κυβέρνησης*, 2019, σελ. 333.

² Πρβλ. και Π. Παραρά, *Cogrus III*, 1999, άρθρο 85 αρ. περιθ. 13: «*ενέπλεξε, ανεπιτρέπτως, πολιτική και ποινική υπουργική ευθύνη*».

³ Για το άρθρο 85 Σ. ως εξειδίκευση της κοινοβουλευτικής αρχής, βλ. και Α. Λοβέρδο, *Κυβέρνηση, συλλογική λειτουργία και πολιτική ευθύνη*, 1991, σελ. 265 επ.

⁴ Φ. Σπυρόπουλος, «*Άρθρο 85*», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης (επιμ.), *Σύνταγμα. Κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2017, αρ. περιθ. 10.

⁵ Βλ. Α. Λοβέρδο, *Κυβέρνηση*, ό.π., σελ. 89 επ. (πολιτική ευθύνη ως πολιτική αρμοδιότητα και πολιτική ενοχή).

Αμερικής⁶. Υποστηρίζεται πάντως ότι η νομική υποχρέωση παραίτησης, σε περίπτωση είτε καταλογισμού πολιτικής ευθύνης σε μέλος της Κυβέρνησης ή στην Κυβέρνηση συλλογικά, είτε ομολογίας πολιτικής ευθύνης θεμελιώνεται ειδικώς στο άρθρο 85 Σ.⁷ Η πολιτική ευθύνη συνιστά ευθύνη αφενός *συλλογική*, κατά το ότι καλύπτει τις αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου και των λοιπών συλλογικών κυβερνητικών οργάνων, αφετέρου *ατομική*, κατά το ότι αφορά στις αρμοδιότητες που ασκούν τα μέλη της Κυβέρνησης και οι Υφυπουργοί ατομικά. Η πολιτική ευθύνη, ως ευθύνη, δεν ενεργοποιείται πάντως λόγω της εφαρμογής μιας πολιτικής απλώς διαφορετικής από αυτή που θα προέκριναν οι καταθέτοντες την πρόταση δυσπιστίας. Προϋποθέτει, αντίθετα, εσφαλμένη επιλογή η εφαρμογή πολιτικής σε ένα ή περισσότερα πεδία, με αποτέλεσμα να υφίσταται βλάβη το δημόσιο συμφέρον⁸.

III. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΩΣ ΙΔΙΟΤΥΠΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Η πολιτική ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών έχει ιδιότυπο χαρακτήρα: Κατ' εξαίρεση του κανόνα που απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου, δεν συνδέεται αναγκαία με ίδιες πράξεις ή παραλείψεις ούτε με παράβαση συγκεκριμένων νομικών επιταγών ή απαγορεύσεων, αλλά με πλημμελή εκτέλεση της υποχρέωσης ελέγχου και δημιουργίας συστημάτων και μηχανισμών αποτελεσματικής επιβολής κυρώσεων⁹. Η αποσύνδεση μεταξύ αντικειμένου και φορέων της ευθύνης αναδεικνύει τον αντικειμενικό της χαρακτήρα. Η συλλογική πολιτική ευθύνη μέλους της Κυβέρνησης υφίσταται δηλαδή ακόμη και σε περίπτωση διαφωνίας Υπουργού με συγκεκριμένη κυβερνητική απόφαση, εφόσον η διαφωνία αυτή δεν συνοδεύεται από την παραίτησή του¹⁰. Ο θεσμός της συλλογικής πολιτικής ευθύνης προϋποθέτει ότι το Υπουργικό Συμβούλιο, ως συλλογικό όργανο, καθορίζει και κατευθύνει τη γενική

3

⁶ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό δίκαιο*, 6^η έκδ., 2021, σελ. 502.

⁷ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Β': Οργάνωση και Λειτουργία της πολιτείας*, 1993, σελ. 300-1.

⁸ *Ibidem*, σελ. 284. Βλ. επίσης Α. Λοβέρδο, *Κυβέρνηση*, ό.π., σελ. 91: «κύρωση για την επιβλαβή για το δημόσιο συμφέρον διαχείριση της κυβερνητικής εξουσίας», 113 επ. (115): «οριακότητα των εσφαλμένων και οπωσδήποτε συγκεκριμένων κυβερνητικών χειρισμών ή επιλογών».

⁹ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 315. Βλ. επίσης *Idem*, «Άρθρο 85», ό.π., αρ. περιθ. 4-5· Α. Δερβιτσιώτη, *Η έννοια της Κυβέρνησης*, ό.π., σελ. 334-5.

¹⁰ Α. Λοβέρδος, *Κυβέρνηση*, ό.π., σελ. 95-7: «Από τη στιγμή που ο διαφωνήσας Υπουργός, μετά τη λήψη της απόφασης, παραμένει στην Κυβέρνηση, καθίσταται, κατά τεκμήριο, αλληλέγγυος με τα υπόλοιπα μέλη της, υποχρεούται αφενός να εφαρμόσει τη διαπλειοψηφίας ληφθείσα απόφαση και αφετέρου να μη δημοσιοποιήσει τη διαφωνία του, και επιμερίζεται την πολιτική της ευθύνη». Βλ. επίσης Κ. Χρυσόγονο, *Συνταγματικό δίκαιο*, 2022, σελ. 650.

πολιτική της χώρας¹¹. Η σημασία της συλλογικής λειτουργίας της Κυβέρνησης αναδεικνύεται συνεπώς ενόψει του ενδεχόμενου καταλογισμού πολιτικής ευθύνης στην Κυβέρνηση¹². Η απώλεια της συνταγματικής ισορροπίας μεταξύ συλλογικού συστήματος οργάνωσης της Κυβέρνησης και της υπερέχουσας θέσης του Πρωθυπουργού στερεί τη συλλογική πολιτική ευθύνη από την ουσιαστική της νομιμοποίηση.

- 4 Πέραν αυτού, πάντως, το άρθρο 85 Σ. ρητώς επεκτείνει τη συλλογική πολιτική ευθύνη και στους Υφυπουργούς, ανεξαρτήτως του αν οι τελευταίοι είναι μέλη της Κυβέρνησης. Κατά λογική ακολουθία, οι Υφυπουργοί που διορίζονται και ασκούν τα καθήκοντά τους αποδέχονται και υλοποιούν τη γενική πολιτική της Κυβέρνησης για την οποία και ευθύνονται εφόσον δεν παραιτούνται¹³, μολοντί δεν συμμετέχουν στο Υπουργικό Συμβούλιο¹⁴. Η πολιτική ευθύνη και των Υφυπουργών προκύπτει απευθείας από το άρθρο 85 Σ., για την ισχύ του οποίου δεν απαιτείται επανάληψη από τον κοινό νομοθέτη. Ο τελευταίος εντοπίζει πάντως ανάγκη διευκρίνισης ως προς την ευθύνη των Υπουργών, η οποία καταλαμβάνει και τις πράξεις ή παραλείψεις των Υφυπουργών του Υπουργείου, ακόμη και αν σε αυτούς έχουν ανατεθεί κοινοβουλευτικές αρμοδιότητες και νομοθετική πρωτοβουλία (άρθρο 14 παρ. 1 ν. 4622/2019)¹⁵. Για την ταυτότητα του λόγου, η υπουργική ευθύνη καταλαμβάνει επίσης τις πράξεις ή παραλείψεις των ελεγχόμενων ή εποπτευόμενων εκ μέρους τους, ήτοι των υπαλλήλων του Υπουργείου τους και των εποπτευόμενων από αυτούς φορέων. Κατά τον Ευάγγελο Βενιζέλο, αναδεικνύεται κατά τον τρόπο αυτό ο απόλυτος χαρακτήρας της λεγόμενης «κυβερνητικής αλληλεγγύης»¹⁶.

IV. ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

- 5 Σε λογική αντιστοιχία προς το ανεύθυνο του Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 49 Σ.), η πολιτική ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών επεκτείνεται επίσης στις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, που προσυπογράφονται

¹¹ Βλ. Δ. Τσάτσο, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 301-2.

¹² Βλ. Α. Λοβέρδο, *Κυβέρνηση*, ό.π., σελ. 42.

¹³ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2021, σελ. 525.

¹⁴ Κατά τη διατύπωση του Φ. Σπυρόπουλου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 315, η συλλογική ευθύνη των Υφυπουργών δικαιολογείται «από την πολιτικώς επιτελική θέση τους».

¹⁵ Έτσι κατ' αποτέλεσμα και Π. Παραράς, *Coryus III*, ό.π., άρθ. 85 αρ. περιθ. 9 επ.

¹⁶ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα*, ό.π., σελ. 529. Βλ. επίσης Α. Παντελή, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 4^ο έκδ., 2018, σελ. 393: «Όταν ένας υπουργός δεν τηρεί την υπουργική αλληλεγγύη, κανονικά παύεται».

από τον αρμόδιο Υπουργό σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 35 Σ. Σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 85 Σ., η εντολή του Προέδρου της Δημοκρατίας, έγγραφη ή προφορική, δεν απαλλάσσει τα μέλη της Κυβέρνησης από την ευθύνη τους. Πρόκειται για διατύπωση που προέρχεται ιστορικά από το Σύνταγμα του 1844 (άρθρο 82: «Ποτέ διαταγή του Βασιλέως έγγραφος ή προφορική δεν απαλλάττει της ευθύνης τους Υπουργούς»), στερείται πάντως ουσιαστικής σημασίας σήμερα¹⁷, δεδομένου ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει την αρμοδιότητα να απευθύνει εντολές, έγγραφές ή προφορικές, προς την Κυβέρνηση, οι δε πράξεις του, σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 1 Σ., δεν ισχύουν ούτε εκτελούνται χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου Υπουργού, ο οποίος με μόνη την υπογραφή του γίνεται υπεύθυνος, εκτός από τις εξαιρέσεις από την υποχρέωση προσυπογραφής που απαριθμούνται αποκλειστικά στο Σύνταγμα (πρβλ. άρθρο 35 παρ. 1 τελευταίο εδάφιο, παρ. 2 και 3 Σ.) και για τις οποίες εξ' ορισμού επίσης ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει την αρμοδιότητα να απευθύνει εντολές προς την Κυβέρνηση.

V. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Το άρθρο 85 Σ., πάντως, εξαγγέλλει την ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών, χωρίς να αναπτύσσει τις συνέπειές της, όπως αυτές συνάγονται από τη δημοκρατική και την κοινοβουλευτική αρχή. Η πολιτική ευθύνη τυποποιείται νομικά είτε δια της παραίτησης είτε της άρσης της εμπιστοσύνης της Βουλής. Η πολιτική ευθύνη καθίσταται έτσι εν τέλει κοινοβουλευτική ευθύνη που επιβάλλει στα μέλη της Κυβέρνησης και τους Υφυπουργούς να υπόκεινται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο ως προς τον τρόπο άσκησης των αρμοδιοτήτων τους σύμφωνα με τον Κανονισμό της Βουλής και εκτείνεται έως και την έκφραση της δυσπιστίας της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας προς την Κυβέρνηση ή συγκεκριμένο μέλος της, σύμφωνα με τις ειδικότερες προβλέψεις του άρθρου 84 Σ., όπως επίσης την υποχρέωση του Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά το άρθρο 38 παρ. 1 Σ., να απαλλάξει από τα καθήκοντά της την Κυβέρνηση, εφόσον η Βουλή αποσύρει την εμπιστοσύνη της προς αυτή. Η συχνότερη μορφή πολιτικής ευθύνης είναι η συλλογική ευθύνη, η οποία και ενεργοποιείται εφόσον η πρόταση δυσπιστίας στρέφεται κατά του Υπουργικού Συμβουλίου ως συλλογικού οργάνου, κατά του Πρωθυπουργού

6

¹⁷ «[Σ]υμβολικής σημασίας απολίθωμα της συνταγματικής πρακτικής» κατά τη διατύπωση του Κ. Μαυριά, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 505.

ή κατά Υπουργού, τον οποίο όμως ο Πρωθυπουργός καλύπτει με τη μετάθεση της ευθύνης σε ολόκληρο το Υπουργικό Συμβούλιο¹⁸.

VI. ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

- 7 Ενώ η πολιτική ευθύνη είναι συλλογική ή ατομική, η ποινική και η αστική ευθύνη είναι *ατομική* ευθύνη που συνδέεται με πράξεις ή παραλείψεις καθενός μέλους της Κυβέρνησης και καθενός Υφυπουργού ξεχωριστά. Από την άλλη πλευρά, δια της παραπομπής στις διατάξεις των νόμων για την ευθύνη των Υπουργών, το άρθρο 85 Σ. υπαινίσσεται περαιτέρω την ποινική ευθύνη, ως προς την οποία, όμως, επίσης το Σύνταγμα περιέχει ειδικότερες ρυθμίσεις στο άρθρο 86 Σ. Το κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 85 Σ. επικεντρώνεται έτσι στην αστική ευθύνη¹⁹ των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών για τις πράξεις ή παραλείψεις της αρμοδιότητάς τους, που η συνταγματική διατύπωση καταλείπει στις *«διατάξεις των νόμων για την ευθύνη των Υπουργών»*.

VII. ΟΙ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ

- 8 Η συνταγματική παραπομπή στις *«διατάξεις των νόμων για την ευθύνη των Υπουργών»* καταλαμβάνει προεχόντως το άρθρο 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα που προβλέπει την υποχρέωση του Δημοσίου προς αποζημίωση *«[γ]ια παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί»* και ταυτόχρονα την *«εις ολόκληρον»* ευθύνη του υπαίτιου προσώπου *«με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των υπουργών»*, όπως επίσης το άρθρο 104 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα που παραπέμπει στις διατάξεις του Αστικού Κώδικα για τα νομικά πρόσωπα *«για πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου, που ανάγονται σε έννομες σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου ή σχετικές με την ιδιωτική του περιουσία»*.

¹⁸ Έτσι και Α. Λοβέρδος, *Κυβέρνηση*, ό.π., σελ. 93-5.

¹⁹ Έτσι και Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα*, ό.π., σελ. 541.

VIII. ΟΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΩΝ

Κατά την εφαρμογή του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, τίθεται όμως ζήτημα ως προς το αν παραμένουν σήμερα σε ισχύ ειδικές διατάξεις για την αστική ευθύνη των υπουργών. Ειδική πρόβλεψη περιείχε πράγματι ο πρώτος νόμος για την ευθύνη των Υπουργών (άρθρο 61 του ν. ΦΠΣΤ'/1877), ο οποίος περιόριζε την ευθύνη των Υπουργών στα ιδιώνυμα αδικήματα, στα αδικήματα δηλαδή που μπορούσαν να τελεσθούν μόνο από Υπουργούς. Στη συνέχεια το άρθρο 46 του ν.δ. 802/1971 διέκρινε μεταξύ αφενός αστικής ευθύνης του μέλους της Κυβέρνησης ή Υφυπουργού, κατόπιν αγωγής που εγείρεται ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων και εκδικάζεται σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις (παρ. 1), αφετέρου αστικής ευθύνης του Δημοσίου προς αποζημίωση «*ένεκα παρανόμων πράξεων ή παραλείψεων μελών της Κυβερνήσεως και Υφυπουργών, εκτός αν η πράξις ή η παράλειψις εγένετο κατά παράβασιν διατάξεως κειμένης χάριν του γενικού συμφέροντος*», παράλληλα προς την οποία ενέχεται σε ολόκληρο και το μέλος της Κυβέρνησης ή ο Υφυπουργός, εφόσον η πράξη ή η παράλειψη αυτού είναι υπαίτια (παρ. 2). Και στις δύο περιπτώσεις, για την αστική ευθύνη του μέλους της Κυβέρνησης ή του Υφυπουργού απαιτείται η προηγούμενη ποινική καταδίκη από το Ειδικό Δικαστήριο για τα ειδικά αδικήματα των άρθρων 1 έως 5 του ν.δ. 802/1971 και εφόσον αυτά τελέστηκαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Ο ισχύων σήμερα νόμος για την ευθύνη των Υπουργών προέβλεπε μέχρι πρόσφατα την απαγόρευση άσκησης πολιτικής αγωγής στο Ειδικό Δικαστήριο, παραπέμποντας ταυτόχρονα την άσκηση και εκδίκαση αγωγή αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης «*κατά τις ισχύουσες διατάξεις*» (άρθρο 15 παρ. 5 ν. 3126/2003), με αποτέλεσμα να υποστηρίζεται η διατήρηση σε ισχύ του άρθρου 46 του ν.δ. 802/1971, ως της μόνης διάταξης που προβλέπει ειδικά τα της αστικής ευθύνης²⁰. Αν και η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 15 παρ. 5 του ν. 3126/2003 καταργήθηκε πρόσφατα με το άρθρο 183 του ν. 4855/2021, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η εν λόγω κατάργηση αφορά προεχόντως στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 15 παρ. 5 του ν. 3126/2003, ήτοι στον αποκλεισμό του δικαιώματος παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας στο Ειδικό Δικαστήριο, και όχι στο δεύτερο εδάφιο, περί άσκησης και εκδίκασης της αγωγής αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης

²⁰ Ibidem.

κατά τις ισχύουσες διατάξεις, το οποίο, άλλωστε, στερείται αυτοτελούς κανονιστικού περιεχομένου. Από την άλλη πλευρά, δεδομένου ότι το ν.δ. 802/1971 έχει καταργηθεί στο σύνολό του από τη θέση σε ισχύ του μεταγενέστερου νόμου περί ευθύνης υπουργών (ν. 2509/1997, βλ. ιδίως άρθρο 20), ασφαλέστερη *de lege lata* φαίνεται να είναι η πλήρης αστική ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών για τις παράνομες και υπαίτιες πράξεις τους²¹. Παρόλα αυτά, από την παραπομπή του άρθρου 85 Σ. στις διατάξεις για την ευθύνη των Υπουργών μερίδα της θεωρίας συνάγει ότι η άσκηση αγωγής αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης προϋποθέτει προηγούμενη άσκηση δίωξης από τη Βουλή και παραπομπή στο ακροατήριο από το Συμβούλιο του Ειδικού Δικαστηρίου²². Η εκδοχή αυτή πάντως είναι συνταγματικά δυνατή, δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί όμως ως συνταγματικά επιβεβλημένη. Και τούτο, γιατί ο συνταγματικός νομοθέτης έχει περιλάβει (στο άρθρο 86) ειδικές διατάξεις αποκλειστικά ως προς την *ποινική* ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης και των Υφυπουργών, όχι και ως προς την *αστική* ευθύνη· καταλείπει μεν στον κοινό νομοθέτη με την παραπομπή «*στις διατάξεις των νόμων για την ευθύνη των Υπουργών*» (άρθρο 85 Σ.) τη δυνατότητα θέσπισης ειδικών ρυθμίσεων και για την αστική ευθύνη, πέραν της ποινικής, δεν μπορεί όμως να θεμελιωθεί σχετική υποχρέωση, ούτε πάντως μπορεί η εφαρμογή και εξειδίκευση αυτής της νομοθετικής δυνατότητας να στηριχθεί σε διατάξεις που έχουν ρητώς καταργηθεί.

²¹ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 325.

²² Κατά την άποψη του Ε. Βενιζέλου, *Μαθήματα*, ό.π., σελ. 542, διαφορετική άποψη θα συνιστούσε «*προφανή καταστρατήγηση*» του άρθρου 85 Σ.